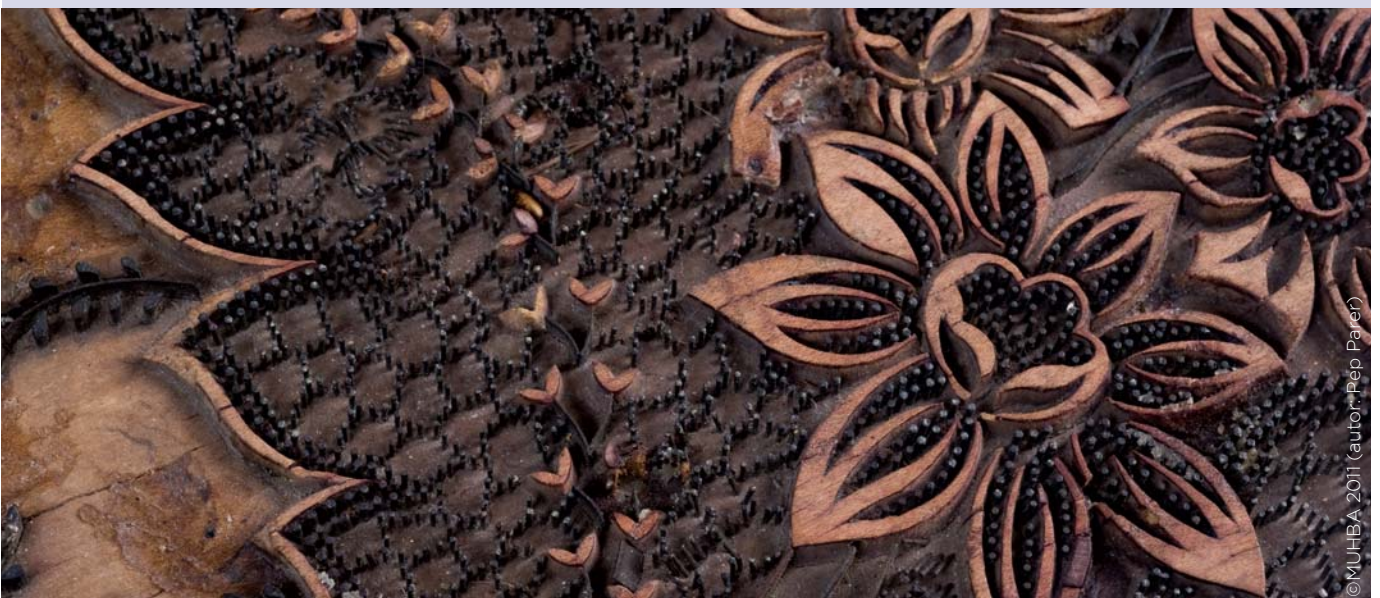

LES INDIANES. ELS ORÍGENS DE LA BARCELONA INDUSTRIAL

Per a la història de Catalunya i, molt especialment, de la seva capital, la importància de la manufactura de les indianes rau en el fet que pot ser considerada com el punt de partida del seu procés d'industrialització. Els inicis de la Barcelona industrial estan estretament vinculats a unes teles de cotó estampades que, pels seus orígens asiàtics, van ser conegudes a casa nostra com indianes.

Per a la història de Catalunya i, molt especialment, de la seva capital, la importància de la manufactura de les indianes rau en el fet que pot ser considerada el punt de partida del procés d'industrialització. Els inicis de la Barcelona industrial estan estretament vinculats a unes teles de cotó estampades que, pels seus orígens asiàtics, van ser conegudes a casa nostra com indianes. Eren uns teixits nous, que destacaven no tan sols per les seves propietats higièniques, sinó sobretot per la vistositat dels colors i dibuixos, i també per la multiplicitat d'usos. Van esdevenir un producte estratègic, que va permetre situar Barcelona en el mapa de la primera industrialització europea i la va convertir en una de les principals ciutats manufactureres del continent. Per valorar-ne realment la transcendència cal acostar-se, ni que sigui breument, a l'evolució històrica d'una activitat que en la Barcelona artesana i mercantil de principis del segle XVIII va significar tota una novetat. En efecte, l'aparició de les primeres fàbriques d'indianes data dels anys 1736-1738 i s'emmarca en un context caracteritzat, tant a Espanya com a bona part d'Europa, per la gran demanda que tenien al continent europeu aquests teixits vinguts de l'Índia i l'Orient Mitjà i per les prohibicions sobre la seva importació i ús que dic-

taren les monarquies europees a fi de defensar els interessos de les tradicionals indústries de la llana i la seda. Això va obrir una oportunitat de negoci que ràpidament van aprofitar comerciants i mestres artesans. Ells van ser els primers a reunir, mitjançant la creació de societats mercantils, els capitals i els coneixements tècnics necessaris per produir a Barcelona els nous teixits. Uns coneixements que, en el cas de l'estampació, eren desconeguts i que van obligar a recórrer inicialment a especialistes estrangers, pagats a preu d'or, perquè ensenyessin els seus «secrets» als fabricants barcelonins. Impulsada per la iniciativa privada, la nova manufactura sorgia així com una combinació de capital mercantil, treball artesanal i tècniques estrangeres. Organitzades sota els principis de la manufactura centralitzada i capitalista, les fàbriques d'indianes eren empreses de notables dimensions caracteritzades per la concentració de la mà d'obra i la divisió del treball, que reunien en un mateix edifici les fases del teixit i l'estampat utilitzant tècniques de producció manuals. A partir d'aquestes premisses organitzatives i tècniques, la manufactura d'indianes va ser capaç de créixer de manera espectacular fins convertir-se en la primera indústria de la ciutat a finals del segle

MHCB 3039. Motlle d'indianes.

XVIII. Les xifres així ho proven. Les 3 fàbriques de 1738 s'havien convertit en 22 el 1768 i en 84 el 1791, mentre el nombre de treballadors passava dels 300 de 1738 als 2.500 de 1768 i als prop de 12.000 de 1791. Aquest creixement no va ser lineal, sinó que va alternar fases de forta expansió amb altres de crisi o estancament, però va ser capaç de preparar el camí per a l'aparició del modern sistema fabril en el primer terç del segle XIX.

En aquest sentit, va ser especialment rellevant el període que va des de mitjan anys setanta fins a la Guerra del Francès. Quatre dècades farcides de conflictes bèl·lics que les condicionaren de forma molt considerable, i que van donar lloc a importants canvis estructurals. L'obertura a l'Atlàntic viscuda per l'economia catalana durant aquest anys va impulsar un important procés d'especialització productiva que estimulà les iniciatives empresarials i propicià una conjuntura excepcional (1783-1796), que fou clau en el desenvolupament i la modernització de la manufactura cotonera a Barcelona i Catalunya.

El punt de partida d'aquest procés va ser l'estampació a Barcelona de teles de lli importades del nord d'Europa, que arribaven a Catalunya com a contrapartida de les exportacions d'aiguardents catalans a aquells mercats i que, una vegada pintades a les fàbriques d'indianes de la ciutat, es venien massivament a Amèrica. Això va tenir conseqüències de gran abast, que van afectar tant l'estructura del sector com l'organització mateixa de la producció. Per una banda, les fàbriques d'indianes s'especialitzaren en l'estampat tant d'indianes com de teles de lli, i abandonaren progressivament el tissatge. Per l'altra, van aparèixer noves empreses especialitzades en tissatge que, aprofitant el buit deixat per les grans fàbriques d'indianes, es dedicaren a la producció de teles de cotó en cru, les anomenades *empeses*, per atendre la demanda genuïnament cotonera de les fàbriques d'estampats.

Però, sens dubte, la principal transformació induïda per aquest procés va ser el desenvolupament, per fi, de la filatura a Catalunya, gràcies al fet que l'exportació massiva de llençols pintats a les colònies va afavorir la importació de cotó en floca americà en bones condicions de qualitat i preu. Un fet clau, ja que va ser allà on va tenir lloc l'inici del canvi tècnic que associem a la revolució industrial. En tot just dues dècades (1784-1805), arribaren a Barcelona, via França, les noves màquines de filar angleses i es crearen les primeres filatures mecàniques, que utilitzaven màquines *water-frame* i *mule-jenny* mogudes per vògits i rodes hidràuliques.

Darrere d'aquestes iniciatives hi havia un important grup de fabricants d'indianes barcelonins que havien fet bona part de la seva fortuna exportant aquestes teles a les colònies.

Aquests prometedors signes de modernització industrial van ser sotmesos a una dura prova per l'impacte de la guerra contra els francesos, la pèrdua de les colònies i els enfrontaments polítics i socials que va viure el país durant el primer terç del segle XIX. La crisi de l'Antic Règim va afectar l'economia catalana, en obligar a emprendre una important reestructuració que afectà principalment el model de relacions exteriors. Però malgrat les dificultats, el procés de modernització, tot i que alentit, va continuar després de 1814. Una de les claus que ho van fer possible va ser l'aposta decidida dels empresaris catalans per aprofundir en els canvis estructurals iniciats abans del conflicte. Això va significar que mentre la manufactura d'indianes, tal com s'havia desenvolupat el segle XVIII, desapareixia ràpidament i es convertia en una indústria de fase, la dels estampats, la filatura prenia el relleu com a sector dinàmic i motor de la nova indústria cotonera. El seu lideratge va anar estretament lligat als avenços en la mecanització, que, lluny d'aturar-se, va continuar durant el primer terç del segle XIX, especialment intensa en la filatura i més lenta en els altres subsectors.

I en aquest sentit, Barcelona va a tornar a ser clau. Tot i que amb la filatura la identificació entre indústria i ciutat es perd, perquè es tracta d'una activitat que s'estén pel territori a la recerca d'energia més barata, la capital continua sent durant aquests anys el centre del procés de mecanització, com ho demostra el fet que el 1829 els fusos mecànics ja superaven clarament als manuals i que a mitjan segle XIX la ciutat encara concentrava prop del 50 % del total de fusos mecànics de Catalunya.

En definitiva, podem concloure que la manufactura de les indianes va preparar el camí cap a la indústria moderna a Barcelona. Com en altres ciutats europees, va constituir una fase formativa capaç de generar les condicions econòmiques, tècniques i institucionals –acumulació de capital, capacitats empresarials, mà d'obra qualificada, sensibilitat pel canvi tècnic, xarxes mercantils i organitzacions institucionals– que, com deia la Junta de Comerç, van convertir Barcelona, ja a finals del segle XVIII, en el «Taller General del Reyno», és a dir, en el punt de partida que a mitjan segle XIX li permetria es-devenir la capital industrial de l'Estat.

Mostrar visualment aquest procés, per situar les indianes al lloc que els correspon en el desenvolupament històric de la ciutat, és l'objectiu principal de l'exposició que, amb el títol *Les indianes. Els orígens de la Barcelona industrial, 1736-1847*, el MUHBA està preparant per al proper mes de maig al Saló del Tinell de Barcelona.

Àlex Sànchez

Historiador i comissari de l'exposició